

*Rudolf Michałek
Czł. rzecz. PAN
Katedra Inżynierii Rolniczej i Informatyki
Akademia Rolnicza w Krakowie*

KRYTERIA FORMALNO-PRAWNE W KSZTAŁCENIU KADR NAUKOWYCH

Streszczenie

Na tle wprowadzanych zmian w Ustawach dotyczących szkolnictwa wyższego i nauki oraz stopni naukowych zrodziło się szereg wątpliwości w znacznym stopniu utrudniających prawidłowe przeprowadzanie przewodów na stopnie i tytuły naukowe. Sprawę dodatkowo skomplikowały nieprecyzyjnie przygotowane przez Ministerstwa akty wykonawcze do wspomnianych ustaw. Stąd też w pracy przedstawiono interpretację i praktyczne wskaźniki pomocnicze w prawidłowym przeprowadzeniu przewodów. Równocześnie artykuł zawiera nową kwalifikację nauki.

Słowa kluczowe: nauka, stopnie naukowe, podział, dziedziny, dyscypliny

Cel i zakres opracowania

Wprowadzenie zmiany w Ustawie o stopniach naukowych i tytule [Ustawa 2003] oraz szkolnictwie wyższym i nauce [Ustawa 2005] wraz z kolejnymi modyfikacjami niektórych zapisów w Ustawie o stopniach spowodowały szereg komplikacji w prowadzonych przez rady wydziałów (naukowe) przewodach na stopnie i tytuły naukowe. Dodatkowo sytuację skomplikowały niefortunne sformułowania przepisów wykonawczych do wspomnianych ustaw. Ze względu na liczne błędy powtarzane w prowadzonych przewodach uznałem za celowe przedstawienie właściwej wykładni obowiązujących aktualnie przepisów, które mogą być przydatne zarówno radom przeprowadzającym przewody jak i kandydatom ubiegającym się o stopnie bądź tytuły naukowe. Dodatkowym ułatwieniem w prawidłowym przeprowadzeniu przewodów winna być aktualnie obowiązująca klasyfikacja nauki z podziałem na dziedziny i dyscypliny naukowe [Rozporządzenie 2005].

Przewody na stopnie naukowe i tytuł naukowy

Zgodnie z przedstawionym celem i zakresem opracowania w tym miejscu będzie zwrócona uwaga wyłącznie na zmianę dotychczas obowiązujących przepisów.

W przewodach doktorskich zmiany są stosunkowo niewielkie i w zasadzie dotyczą powołania komisji do przeprowadzenia egzaminów doktorskich. Nie ulegają zmianie same egzaminy, które obejmują:

- dyscyplinę podstawową,
- dyscyplinę dodatkową,
- język obcy nowożytny.

Dla wyjaśnienia ewentualnych wątpliwości, egzamin z dyscypliny podstawowej ma być związany z tematem rozprawy doktorskiej a więc odpowiadać przedmiotowi akademickiemu wchodzącemu w zakres określonej dyscypliny naukowej, a więc w naszym przypadku inżynierii rolniczej. Nie może nim być natomiast egzamin z mechaniki czy też wytrzymałości materiałów, bo są to przedmioty z innej dyscypliny naukowej (mechaniki). Obok wyboru przedmiotów, istotne znaczenie ma wybór komisji egzaminacyjnej. Zwracam uwagę, że chodzi o jedną komisję do wszystkich trzech egzaminów tylko z pewnymi uzupełnieniami. Za podstawę składu osobowego komisji przyjmuje się egzamin z dyscypliny podstawowej. Do komisji Rada przeprowadzająca przewód powołuje 5 osób z własnego składu z tytułem bądź stopniem naukowym doktora habilitowanego w zakresie danej lub pokrewnej dyscypliny naukowej. Ponadto komisję uzupełniają: promotor i recenzenci rozprawy doktorskiej. Oznacza to, że komisja łącznie liczyć będzie co najmniej 8 osób a ponadto, że egzamin można prowadzić dopiero po wyznaczeniu recenzentów.

Przy egzaminie z dyscypliny dodatkowej, poza dotychczasowym składem powołuje się jedną osobę z tytułem bądź stopniem naukowym doktora habilitowanego z dyscypliny egzaminacyjnej bądź też pokrewnej. Przepis nie wymaga aby była to osoba spoza składu Rady przeprowadzającej przewód. Chodzi jedynie o kompetencje w zakresie egzaminu z dyscypliny dodatkowej.

Trzeci egzamin obejmuje język obcy nowożytny. W skład komisji zamiast osoby powołanej do egzaminu z dyscypliny dodatkowej wchodzi jedna osoba, lektor języka będącego przedmiotem egzaminu. W rozporządzeniu wykonawczym nie zaznaczono jednak, że chodzi o lektora języka egzaminacyjnego a zatem może to być inna osoba z odpowiednimi kwalifikacjami w zakresie tego języka. Wszystkie pozostałe etapy przewodu doktorskiego pozostają bez zmian a więc nie wymagają dodatkowych wyjaśnień.

Przewód habilitacyjny w nowelizacji Ustawy [Ustawa 2005], uległ istotnym zmianom, które dotyczą w pierwszej kolejności ilości i sposobu powoływania recenzentów oraz uznania uchwały rady o nadaniu stopnia doktora habilitowanego za prawnocną tzn. bez zatwierdzenia przez CK.

W zmodyfikowanej ustawie tryb postępowania jest następujący:

Pierwszym etapem po złożeniu dokumentacji przez Kandydata do dziekana (przewodniczącego rady naukowej) jest powołanie zespołu ds. przygotowania projektu opinii dla rady wraz z propozycją dwóch recenzentów. Kryteria powoływania recenzentów pozostają bez zmian, zarówno co do ich merytorycznych kompetencji jak i przynależności do odpowiednich rad. Rada wydziału (naukowa) po zapoznaniu się z opinią Zespołu podejmuje uchwałę o otwarciu przewodu i wybiera dwóch recenzentów. W razie pozytywnej decyzji pełną dokumentację Rada przesyła do CK, która powołuje dodatkowo dwóch recenzentów. Tak więc łącznie w przewodzie habilitacyjnym wyłania się 4 recenzentów, którzy otrzymują zlecenie od kierownika jednostki na wykonanie recenzji dorobku naukowego i rozprawy habilitacyjnej. Dalsze postępowanie odbywa się bez zmian. Istotna różnica dotyczy ostatniej uchwały o nadaniu stopnia doktora habilitowanego, która jest proponowana. Warunkiem jednak przeprowadzenia kolokwium habilitacyjnego jest obecność co najmniej 3 z 4 wybranych recenzentów.

Postępowanie o tytuł naukowy profesora odbywa się na warunkach zbliżonych do przewodu habilitacyjnego. Wstępne procedury postępowania nie uległy zmianie. Wyłoniony Zespół przedstawia Radzie wniosek o wszczęcie postępowania z propozycją dwóch recenzentów. Kryteria merytoryczne i formalne doboru recenzentów pozostają bez zmian. W razie podjęcia pozytywnej uchwały odnośnie wszczęcia postępowania i powołania dwóch recenzentów kierownik jednostki przesyła dokumentację do CK, która powołuje dalszych dwóch recenzentów i odsyła dokumentację z powrotem do rady.

Dalsze postępowanie odbywa się na dotychczasowych zasadach. Kierownik jednostki (dziekan) zleca wykonanie recenzji czterem recenzentom a po ich otrzymaniu wyłoniany przez radę zespół przedstawia protokół zawierający projekt uchwały o poparciu wniosku o nadanie tytułu naukowego profesora.

Po podjęciu takiej uchwały pełną dokumentację przesyła się do CK, która na zasadach dotychczasowych zatwierdza lub odrzuca przedstawiany wniosek.

W razie odrzucenia, radzie i kandydatowi przysługuje prawo odwołania się. Zatwierdzone wnioski są kierowane do kancelarii Prezydenta RP, który wręcza kandydatom dyplomy profesorskie.

Aktualny podział nauki na dziedziny i dyscypliny

Jak już wcześniej sygnalizowano [Michałek 2003, 2004] w ramach CK trwały prace nad modyfikacją dotychczasowej struktury nauki z podziałem na dyscypliny naukowe. Powołany przez sekcję III nauk biologiczno-rolniczych projekt podziału dziedzin nauk przyrodniczych, który prezentowano we wcześniejszych doniesieniach [Michałek 2003] pomimo niewątpliwych zalet nie zyskał uznania Prezydium CK. Stąd też ostateczna wersja znacznie odbiega od naszej koncepcji.

Jej wadą jest przede wszystkim konserwatyzm, bowiem dokonane zmiany są symboliczne. Pełną wersję podziału przedstawia tab. 1. Dla nas szczególnie interesująca jest dziedzina nauk rolniczych. W jej obrębie utrzymano w dalszym ciągu siedem dotychczasowych dyscyplin naukowych, zachowując nawet ich nazewnictwo. Utrzymała się zatem dyscyplina inżynieria rolnicza, obejmująca dotychczasowy obszar badawczy. Takie ustawienie należy uznać za sukces naszego środowiska, bowiem, pierwotne założenia zakładały przeniesienie jej do dziedziny nauk technicznych, bądź też zlikwidowanie i obniżenie rangi do specjalności w obrębie dyscypliny agronomia. Obie wersje były nie do przyjęcia i spowodowałyby znaczne szkody w dalszym rozwoju tej dyscypliny [Haman 2002]. Przede wszystkim zakwalifikowanie inżynierii rolniczej do dziedziny nauk technicznych z mocy ustawy odebrało by wszystkim naszym ośrodkom w kraju prawo do przeprowadzania przewodów doktorskich i habilitacyjnych, gdyż w strukturze kadry są tylko nieliczne przypadki osób posiadających tytuły naukowe bądź stopnie doktora habilitowanego w dziedzinie nauk technicznych. Z kolei przeniesienie inżynierii rolniczej do agronomii jako specjalności obniżyło by jej dotychczasową rangę a nade wszystko ograniczyło obszar badawczy wyłącznie do produkcji roślinnej.

Tabela 1. Wykaz aktualnie obowiązującego podziału na dziedziny i dyscypliny

Table 2. The list of valid classification into domains and disciplines

Dziedziny	Dyscypliny naukowe	
Nauki biologiczne	Biologia Biochemia Biofizyka	Biotechnologia Ekologia Mikrobiologia
Nauki chemiczne	Biochemia Chemia	Techn. chemiczna Biotechnologia
Nauki ekonomiczne	Ekonomia Nauki o zarządzaniu	Towaroznastwo
Nauki farmaceutyczne		
Nauki fizyczne	Astronomia Biofizyka	Fizyka Geofizyka

Kryteria formalno-prawne...

Dziedziny	Dyscypliny naukowe	
Nauki humanistyczne	Archeologia Bibiologia Etnologia Filozofia Historia Historia sztuki Językoznawstwo Kulturoznawstwo Socjologia	Literaturoznawstwo Nauki o polityce Nauki o poznaniu i komunikacji Nauki o sztuce Nauki o zarządzaniu Pedagogika Psychologia Religioznawstwo
Nauki leśne	Drzewnictwo	Leśnictwo
Nauki matematyczne	Informatyka	Matematyka
Nauki medyczne	Biologia medyczna Medycyna	Stomatologia
Nauki o kulturze fizycznej		
Nauki o Ziemi	Geofizyka Geografia	Geologia Oceanologia
Nauki prawne	Nauka o administracji Prawo	Prawo kanoniczne
Nauki rolnicze	Agromonia Inżynieria Rolnicza Ogrodnictwo Rybactwo	Kształtowanie Środowiska Zootechnika Technologia Żywności
Nauki techniczne	Architektura i urbanistyka Automatyka i robotyka Biocybernetyka i inżynieria biomedyczne Budowa i eksploatacja maszyn Budownictwo Elektronika Elektrotechnika Geodezja i kartografia Górnictwo i geologia inżynierska	Informatyka Inżynieria chemiczna Technologia chemiczna Biotechnologia Inżynieria materiałowa Inżynieria środowiska Mechanika Metalurgia Telekomunikacja Transport Włókiennictwo
Nauki weterynaryjne		
Nauki wojskowe		
Sztuki filmowe		
Sztuki muzyczne	Dyrygentura instrumentalistyka Kompozycja i teoria muzyki	Reżyseria dźwięku Rytmika i taniec Wokalistyka
Sztuki plastyczne	Sztuki piękne	Sztuki użytkowe
Sztuki teatralne		

Rudolf Michałek

Z podanych zatem powodów przyjętą ostatecznie wersję należy uznać za korzystną, stwarzającą dobre perspektywy rozwojowe. Ujemnie należy jednak ocenić pozbawienie nauk rolniczych ważnej dyscypliny, zarówno dla nauki jak i dydaktyki, jaką jest biotechnologia. Dotąd była zawsze specjalnością w naukach rolniczych a aktualnie została podniesiona do rangi dyscypliny i umiejscowiona w trzech dziedzinach nauk: biologicznych, chemicznych i technicznych. Ujemnie należy ocenić także brak samodzielnej choćby specjalności z zakresu ekonomiki i organizacji rolnictwa. Włączenie całej tej problematyki do dziedziny nauk ekonomicznych nie ma uzasadnienia merytorycznego a jedynie podtrzymuje aktualną modę na ekonomię i zarządzanie.

Podsumowanie i wnioski

W związku z licznymi zmianami w Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym... a w ślad za nimi zarządzeniami wykonawczymi ministra nadzorującego edukację i naukę, w całym środowisku naukowym powstało zamieszanie i niepewność co do prowadzenia przewodów naukowych.

Wytworzona sytuacja nie wynika z braku kompetencji poszczególnych ośrodków naukowych i ich jednostek naukowych ale jest konsekwencją licznych błędów dostrzeżonych zarówno w ustawach jak i zarządzeniach wykonawczych. Dla uchronienia przed popełnieniem błędów a co za tym idzie opóźnieniem przewodów praca niniejsza przedstawia istotę zmian ustawowych a na ich tle praktyczny sposób ich realizacji. Do pracy dołączono ponadto aktualny wykaz podziału nauki na dziedziny i dyscypliny naukowe. Ułatwi to zapewne wszystkim jednostkom przeprowadzającym przewody naukowe znalezienie właściwego miejsca i obszaru badawczego.

Bibliografia

Haman J. 2002. W stronę bioinżynierii. *Inżynieria Rolnicza* 5(38). Kraków.

Michałek R. 2003. Miejsce i zakres inżynierii rolniczej w strukturze nauki polskiej. *Inżynieria Rolnicza* 3(45). Kraków.

Michałek R. 2004. Miejsce agroinżynierii w modyfikowanej strukturze nauki. *Inżynieria Rolnicza* 3(58). Kraków.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 15 stycznia 2004 r. w sprawie szczegółowego trybu przeprowadzania czynności w przewodach doktorskim i habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora. *Dziennik Ustaw* Nr 15, 2004.

Kryteria formalno-prawne...

Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 15 grudnia 2005 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie szczegółowego trybu przeprowadzania czynności w przewodach doktorskim i habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora. Dziennik Ustaw 05.252.2125, 2005.

Uchwała Centralnej Komisji ds. stopni i tytułów z dnia 24 października 2005 r. w sprawie określenia dziedzin nauki i dziedzin sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych.

Ustawa z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki. Dziennik Ustaw nr 65, 2003.

Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym. Dziennik Ustaw 05.164.1365, 2005.

FORMAL AND LEGAL CRITERIA IN EDUCATION OF SCIENTIFIC STAFF

Summary

The changes introduced in the higher education and science and scientific degree Acts rose a numerous doubts, hindering to a great extent proper proceedings to qualify for scientific degrees and titles. The problem was complicated even more by the execution acts to the said laws imprecisely drawn up by the Ministries. Hence the paper presents interpretation and practical guidelines to proper conducting of the proceedings. At the same time the article includes a new qualification of the science.

Key words: science, scientific degrees, classification, domains, disciplines